

Periplurile valorilor bibliofile din Mănăstirea Neamț, predate Bibliotecii Academiei Române

Drd. Nicolae-Tiberiu OLARIU

Keywords: *Neamț Monastery, the Romanian Academy Library, religious patrimony, manuscripts*

Valorile de patrimoniu religios au reprezentat în decursul trecutului istoric zbuciumat al neamului românesc una dintre cele mai fidele expresii ale creativității, ingenuitatei și muncii neobosite depuse pentru cultură de către cei care au primit „chipul cel îngeresc al călugăriei”. Caligrafi, miniaturiști, imnografi, tipografi și traducători de texte sfinte, închinoviați în obști mănăstirești, veritabile focare de cultură, au adus „lumina cărții” în satele și târgurile voievodatelor românești, lucrând sub binecuvântarea vlădiciarilor și sub patronajul comanditarilor în fruntea căror tronau voievozii și domnitorii de odinioară. Faptele de mecenat ale domnitorilor, menite să asigure viabilitatea acțiunilor și activităților culturale desfășurate de Biserică, au constituit exemplu pildăuitor urmat în timp atât de marii boieri din Cancelaria Domnească, cât și de administratorii de pământ, primit în dar, din încredințarea domnitorului, ca răsplată pentru faptele de vitejie săvârșite pe câmpul de luptă sau pentru serviciile făcute cu credincioșie în slujba Țării.

Bunurile culturale produse în urma acestor osteneli au fost depozitate, în decursul timpului, în bisericile și, mai târziu, în bibliotecile mănăstirești sau în spațiile special amenajate în acest sens, constituind zestrea cea mai de preț a sfintelor locașuri de cult.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, mare parte din această zestre a intrat în patrimoniul Bibliotecii Academiei Române, o instituție aflată în plin proces de afirmare și dezvoltare a colecțiilor sale.

Acestui proces de predare, al unei părți însemnate a patrimoniului cultural mobil pe care îl deținea, a fost supusă însăși valoroasa bibliotecă a Mănăstirii Neamț, ale cărei valori bibliofile au fost predate Bibliotecii Academiei Române din ordinul ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în urma unei acțiuni de inventariere și clasare a acestor valori, de către profesorul universitar Nicolae Iorga, în cursul anului 1900.

Mănăstirile au fost, secole întregi, depozitarele unor bogate colecții nu numai de odoare bisericești - exemplare ale artei medievale românești -, dar și de cărți și documente remarcabile, care mai târziu, ca piese muzeale, au constituit una dintre cele mai consistente părți din zestrea moștenită de muzeografia noastră contemporană. Ne-au rămas și trebuie transmise posteritatei, valoroasele fonduri de la Putna, Neamț, Dragomirna, Tismana, Cozia, Dealu, obiectele adăpostite în lăcașe de cult din Transilvania, în mănăstirile catolice și protestante din Alba-Iulia, Oradea, Cluj¹.

Biserica Ortodoxă Română a fost prima instituție care a adus o contribuție majoră la dezvoltarea fondului patrimonial al Bibliotecii Academiei Române, și asta pentru că: „spre sfârșitul secolului al XIX-lea lumea Bisericii continua să dețină locul I ca pondere în masa publicului cititor românesc, bazându-se pe tradiția și monopolul avut până acum în domeniul culturii, atât ca beneficiari cât și creatori, pe resursele materiale de care se bucură”².

În șirul valorilor bibliofile aflate în patrimoniul Bisericii Ortodoxe Române, un loc de primă însemnatate este deținut de fondul patrimonial al Bibliotecii Mănăstirii Neamț, cu mențiunea că cele mai valoroase dintre obiectele de patrimoniu cultural mobil, constând în cărți vechi și manuscrise, au făcut, la început de secol XX, obiectul unei acțiuni de inventariere și predare către Biblioteca Academiei Române, unde se păstrează până în prezent.

Cercetătorii preocupați de valorile de patrimoniu bisericesc atestă unanim în operele lor efervescența activităților culturale care s-au desfășurat în decursul timpului în cadrul obștii acestei sfinte mănăstiri începând cu secolul XIV d. Hr.: „Lavra Neamțului a fost din străbune vremuri o mare făclie de

---

¹ Panait I. PANAIT, „Din istoria muzeologiei românești”, în: *Revista Muzeelor*, nr. 411/1978, p. 84.

² Nicolae BOCSAN, „Carte și cititori la începutul secolului al XIX-lea”, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, anul XXI, 1976, p. 27.

lumină pentru neamul românesc. Căci, cuviosii părinți erau ei însiși îndatorați a învăța să scrie și să citească slavonește, grecește sau românește, după cum venea vremea, ca să poată săvârși sfintele slujbe, să citească în cărțile rituale de fiecare zi, să știe cântări și psalmodieri și să tălmăcească închinătorilor cuvântul cel sfânt. Părinții trebuiau a mai ști să poarte și felurite socoteli după hrisoavele cele de danie și de închinare... Toate acestea ei le învățau unii de la alții... Călugării și frații au scris aici, în mănăstire, cărți fără de număr; multe le-au tradus din grecește și din slavonește în limba românească; alții au copiat manuscrise vechi de învățătură și de îndreptarea năravurilor, unele în multe exemplare, atât pentru nevoie obștei mănăstirești, cât și pentru ceilalți creștini. Cu câtă frumusețe și cu aleasă artă le scriau ei, în răbdare neturburată, căci din ale lor mâini au ieșit vestite manuscrise, cu chenare, cu miniaturi și în slove de rară împodobire și colorate, pe care acum nu știm cum să le admirăm, iar străinii mult învățați le prețuiesc în deosebi, și pe câte le-au căpătat dela noi, le păstrează cu sfîrșenie”³.

Mănăstirile și-au căpătat în decursul timpului un binemeritat renume de educator al societății românești a Evului mediu: „Mănăstirile au fost astfel, în trecutul românesc, prin neîntreruptă activitate de cultură și de artă, centrele din care pulsa viața spirituală în toate cuprinsurile neamului. Textele tălmăcite și modelele de artă religioasă, create în chiliile mănăstirilor, erau copiate de preoții de mir și de cărturarii și artiștii laici și răspândite mai departe în lumea satelor și a orașelor”⁴.

Râvna monahilor nemțeni pusă în slujba culturii bisericești a fost omagiată în Prefața cărții arhitectului Stelian Petrescu, intitulată „Odoarele de la Neamț și Secu”, alcătuită de Alexandru Lapedatu, secretarul Comisiunii Monumentelor Istorice: „Viața de cultură bisericească fu aici mai intensă ca ori unde, aici s-au scris și prescris secole de-a rândul, sute și sute de cărți de ritual, cari s-au imprăștiat prin toată țara, aici s-au format și au trăit nenumărați și vestiți cărturari, cari s-au îndeletnicit cu cultivarea literaturii bisericești mai înalte, aci și-au avut metania, postrigul, cum se mai zicea, o

³ Constantin N. TOMESCU - „Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamțu și despre aşezările monahale, supuse ei, [Mănăstirea Secu și Schiturile: Vovidenia, Pocrov, Sihăstria, Sihla și Icoana]”, în: *Ogorul Domnului*, vol. XXII, Editura și Tiparul Sfintei Mănăstiri Neamțu, 1942, pp. 5-6. Exemplarul consultat de noi la sala de studiu a Bibliotecii Sfântului Sinod, indexat la cota II 1267, conține un mesaj de binecuvântare al vrednicului de pomenire patriarh Nicodim Munteanu (1939-1948).

⁴ Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Ed. Minerva, 1980, p. 26.

sumă de vrednici și renumiți ierarhi ai Moldovei aci, în sfârșit, s-a îndreptat și revărsat spiritul de jertfă al pioșilor noștri voivozi și boieri, prin daruri bogate și averi însemnate”⁵.

Primul izvor istoric care ne vorbește despre zestrea bibliofilă aflată în patrimoniul ctitoriei voievodului Petru Mușat (1375-1391) și a rudeniei sale, Iosif, întâiul mitropolit al Moldovei, este un act emis la 7 ianuarie 1407 prin care mitropolitul Iosif Mușat trimite pe jupân Ureache „ca să deie tot ce se găsește în aceste mai sus amintite mănăstiri ... (Neamț și Bistrița)... în mâinile popei chir Dometian, fie cărți (s.n.), fie odăjdi, fie vase, toate, de la mare până la mic”.⁶ Istoricul P.P. Panaitescu consideră că „între manuscrisele pe care jupânul Ureache le-a dat „în mâinile popei chir Dometian” era și Mineiul, cunoscut sub numele de Mineiul de la Neamț, scris în secolul al XIII-lea, care se păstrează la Biblioteca Academiei Române, cota nr. 6822”.

O perioadă de maximă înflorire a artei caligrafiei are loc la jumătatea secolului al XV-lea: „Prima școală de caligrafi miniaturiști pare să fi înflorit în Mănăstirea Neamțu, unde, în 1429, călugărul Gavril Urikovici – în care N. Iorga vede un reprezentant al familiei Ureche, care și-ar fi transcris numele în formă slavonă – copia din porunca lui Alexandru cel Bun și a soției sale Marina un evangheliar greco-slavon”⁸, în timpul egumeniei starețului Silvan, oferindu-ne posibilitatea „să întrezărim în această epocă o înflorire inegalabilă a manuscriselor ca opere de artă grafică”⁹.

Acesta reprezintă „cel mai cunoscut manuscris de proveniență nemțeană... ce se păstrează la Biblioteca Bodleiana din Oxford. Interesante sunt și manuscrisele slave din epoca lui Ștefan cel Mare (1457-1504), scrise la porunca voievodului de copiști ucenici, probabil ai lui Gavriil, Dimitrie gramaticul, autorul

---

⁵ Alexandru LAPEDATU, secretarul Comisiunii Monumentelor Istorice, *Cuvânt înainte* la Stelian Petrescu, *Odoarele de la Neamțu și Secu*, Atelierele Socec & Co, București, 1911, III.

⁶ *Documente privind istoria României. Moldova, sec. XIV-XV*, vol. I (1384-1475), Editura Academiei, București, 1954, pp. 15-16; Mihai COSTĂCHESCU, *Documente moldoveniști înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, pp. 52-54, Originalul slavon în Archivele Statului; publicat de Hașdeu în: *Arhiva istorică*, I, pp. 140-141, cf. Nicolae IORGА, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, Tipografia Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1912, p. 6.

⁷ P. P. PANAITESCU, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, VII.

⁸ Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Ed. Minerva, 1980, p. 35.

⁹ Pr. Vasile IGNĂTESCU, „Biblioteca Mănăstirii Neamț”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Anul XXXVIII, nr. 5-6, 1962, p. 452.

unui Tetraevangheliar scris în 1502, ieromonahul Ghervasie, diacul Teodor Mărășescu, ale cărui manuscrise sunt împodobite după cele ale lui Gavriil. Un copist din școala lui Gavriil a scris probabil și manuscrisul Liturghier slavon, care se păstrează în Muzeul Mănăstirii Neamț și care este de o deosebită importanță, atât prin vechimea sa, cât și prin frumoasele împodobiri¹⁰.

Cărțile și manuscrisele slavone din biblioteca mănăstirii Neamț au făcut obiectul cercetării episcopului Melchisedec Ștefănescu al Romanului, întâiul cleric membru al Academiei Române, cărțile românești și grecești din Bibliotecă fiind cercetate de preotul Dumitru Fecioru în anul 1935, după propria sa mărturie: „în manuscrisul inventariat sub nr. 110 se cuprinde un catalog de manuscrisele și cărțile românești și grecești”¹¹.

Numerouse alte lucrări au fost caligrafiate în Lavra Neamțului, în perioada domniei voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt (1457-1504), unele dintre ele fac astăzi parte din fondul patrimonial al unor biblioteci și muzeu europene de referință: „Mineiul pe luna august și Mineiul pe luna noiembrie, scrise de monahul Casian (1467), ce se păstrează la Putna; Mineiul pe luna ianuarie, scris în același an de ieromonahul Ioanichie, aflat în Biblioteca „Lenin” din Moscova. Vechiul Testament, scris în 1474 de Ghervasie, se păstrează în Muzeul de Istorie din Moscova, în timp ce Tetraevangelul copiat în 1493 de Teodor Mărășescu se află în Biblioteca Centrală din München¹².

Vitregiile istorice prin care a trecut voievodatul Moldovei au generat momente de declin și pentru viața culturală din Lavra Neamțului, înregistrându-se însă un puternic reviriment odată cu perioada egumeniei starețului Paisie Velicicovschi, sfârșitul secolului al XVIII-lea, în timpul căruia s-au tradus și caligrafiat numeroase opere cu conținut teologic, îmbogățind prin aceasta fondul de carte al mănăstirii, impulsionând o activitate culturală „producătoare de necontenită lumină și de fapte rodnice, a singurului pribegie folositor care ni-a venit de peste Nistru, Paisie, care a restabilit legătura dintre Neamț și Secul cu același gând ca și al vechiului ctitor român, de neam domnesc, Iosif Mitropolitul”¹³. Activitatea pluridisciplinară a obștii conduse de

¹⁰ Ierod. Efrem DOCAN, „Biblioteca Mănăstirii Neamț – reper pentru misiunea scriitoricească monahală”, în: *Teologie și Viață*, 05-08/2015, Editura Doxologia, p. 112.

¹¹ Pr. Dumitru FECIORU, „Un catalog vechi de manuscrise și cărți al bibliotecii mănăstirii Neamțului”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LIX (1941), 7-8, p. 415.

¹² Constantin PRÂSNEA, *Mănăstirea Neamț*, Editura Meridiane, București, 1964, p. 26.

¹³ Nicolae IORGA, *Mănăstirea Neamțului, Viața călugărească și munca pentru cultură*, Tipografia Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1912, p. 33.

starețul Paisie a ajuns „să formeze un veritabil curent, numit paisianism, care va influența întreaga Ortodoxie, însă mai ales pe cea de la nordul granițelor Moldovei”¹⁴.

Activitatea starețului Paisie a fost continuată de ucenicii săi, beneficiari ai sprijinului constant oferit de mitropolitul Veniamin Costache al Moldovei (1803-1842), remarcat printre altele și ca prim ctitor al unei săli special amenajată ca bibliotecă în cadrul mănăstirii: „În anul 1809, aprilie 15, cu a sa cheltuială, a zidit din temelie un rând de case din piatră, cu două rânduri, cu paraclisul Adormirii Maicii Domnului, cu bibliotecă boltită de ținut cărțile și, sub dânsa, beciuri boltite.”¹⁵ Fondul de carte al bibliotecii Mănăstirii Neamț s-a îmbogățit considerabil, mai ales după înființarea tipografiei aici, în anul 1807, de către mitropolitul Veniamin Costache, starețul Neonil dăruind în 1849 numeroase cărți de cult tipărite în Lavra Neamțului și românilor ardeleni, la solicitarea mitropolitului Transilvaniei Andrei Șaguna (1848-1873), „pentru înzestrarea din nou a bisericilor prădate și nimicite de Unguri”¹⁶.

Printr-un așezământ statornic dat Mănăstirii Neamț de către mitropolitul Veniamin, la 28 aprilie 1839, menit să reglementeze îndeletnicirile cărturărești ale monahilor din obștea nemțeană se stipula între altele ca „vremea liberă să se petreacă în cetire, cu cărți de la bibliotecă, bătrânii dînd, la nevoie, tilc tinerilor”¹⁷.

Mănăstirea are foarte mult de suferit de pe urma incendiului devastator care a cuprins-o în noaptea de 24/25 noiembrie 1862, printre cele mai afectate clădiri numărându-se și biblioteca amenajată în turnul de veghe al mănăstirii: „În anul 1862, noaptea, spre 25 noiembrie, între 7 și 8 ceasuri bisăricești, în vremea pravelii Utreniei, când se citeau Psalmii, s-au auzit sunetul clopoțâlului de la trapeză vestind foc. Deindată, ieșind părinții din biserică, întâi s-a văzut para focului pe ferestrele cele mici, din rândul al 3-lea a căsilor dinspre amiazi, unde era arhondaricul de maice... Si cu o grozavă

---

¹⁴ Petronel ZAHARIUC, „O contribuție la istoria mănăstirii Neamț. Două izvoade cu odoarele ei (1800 și 1856)”, în: *Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol» - Iași*, nr. 54/2017, Editura Academiei Române, p. 335.

¹⁵ MSS. Rom. 195, „Biblioteca Mănăstirii Neamț, Sinodul Sfintei Monastiri Neamțu”, 1873, f. 11; Pr. Vasile IGNĂTESCU, „Biblioteca Mănăstirii Neamț”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Anul XXXVIII, nr. 5-6, 1962, p. 454.

¹⁶ Nicolae BĂNESCU, *Starețul Neonil*, Vălenii de Munte, 1910, p. 61.

¹⁷ Nicolae IORGA, *Mănăstirea Neamțului, Viața călugărească și munca pentru cultură*, Tipografia Societății „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1912, p. 71.

furie s-a întins focul spre trapeză, unde șad părinții la masă, spre arhondaricul cel mare boeresc și spre pitărie. Deși toate măsurile cele mai nimerite asupra stingerii s-au luat, nici cu un chip nu s-a putut opri focul și până cătră 10 ceasuri tot bisăricești s-au topit toate acoperișurile de jur împrejur, atât a caselor, cât și a bisăricilor și a pârgului unde era biblioteca cea mai însemnată din țară. Iar documentele și cu un număr mic de cărți bisăricești legate și deslegate au scăpat de ars, fiind în biblioteca sub paraclisul Adormirii Maicii Domnului boltită. Ar fi scăpat și ceale din pârg, de era lăsate la locu lor în biblioteca documentelor. Cu puțini ani în urmă, le-au strămutat suindu-le în pârgul cel despre Bogoslov, Arhimandritul Dionisie, fostul stareț (Dionisie Romano), cu zicere că le asigurează mai bine de orice întâmplări. Deși i s-au zis de părinții cei cu practică, mai întâi să asigurezi ușile și ferestrele cu uși obloane de fier și numai atuncea va fi asigurare. Însă nevoind a pune în lucrare aşa a rămas și tocmai pe zisăle ferești a intrat sălbatica furie a focului, puțin de nu au ars părinții ce aruncau cărtile pe fereștile pârgului”¹⁸.

Mărturii despre acest incendiu devastator ne sunt relatate și de arhiereul Narcis Crețulescu, vietuitor în obștea mănăstirii la momentul tragicului eveniment: „Să se știe că la anul 1862 (...) au ars de un incendiu înfricoșat Sf. Mănăstire Neamțu, toate chiliile din pătrat cu patru biserici, biblioteca și tot ce are Țara Moldovei de valoare științifică și materială adunat în timp de cinci secole (de la 1367-1862). Din biblioteca clasică, de la această ardere – din pârgul cel mare – s-au scăpat din incendiu numai câteva cărți, între care și această Biblie a lui Sebastianus Castellio; și am luat-o eu spre a o păstra ca un odor sfânt... Am luat-o de la părintele duhovnicul Damian, atunci era legată în piele de pergament alb – la început și la sfârșit avea câte patru și cinci file de hârtie albă scrise cu mâna, în diferite limbi, latină, greacă, germană – note prea interesante – din aceste note se vede lămurit că această Biblie au trecut prin mâinile a multor bărbați mari (...), prin mâna lui Luther, în castelul din Vars-Burg. Pe timpul expoziției franceze de la 1865/1866 au dispărut acele file cu note și s-au degradat legătura de pergament; apoi am legat-o eu, aşa cum se vede. 1885, febr. 12/24”¹⁹.

¹⁸ MSS. ROM. 195, „Biblioteca Mănăstirii Neamț, Sinodicul Sfintei Monastiri Neamțu”, 1873, ff. 28-30; PR. Vasile IGNĂTESCU, „Biblioteca Mănăstirii Neamț”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Anul XXXVIII, nr. 5-6, 1962, p. 455.

¹⁹ Însemnarea Arhierului Narcis Crețulescu pe Sacra Biblia, editată de Sebastianus Castellio, în 1551, la Amsterdam, cu prefată lui Melanchton în Ierod. Efrem DOCAN, „Biblioteca

În ajutorul mănăstirii afectată de incendiu a venit inițiativa lui Lascăr Catargiu, care a prezentat o propunere de finanțare a lucrărilor de restaurare a zidurilor mănăstirii, în ședința Adunării legislative din 18 decembrie 1862, susținută de alți 20 de deputați, pe care a supus-o discuțiilor în regim de urgență. Arătând că Mănăstirea Neamț, după incendiul din luna precedentă, ajunsese o ruină, a propus ca guvernul – deși mănăstirea era înzestrată și cu venituri proprii – să deschidă un cont de 100.000 lei pentru refacerea acoperământului zidurilor. Urma ca o restaurare totală să aibă loc atunci când mijloacele țării aveau să o permită²⁰.

Valorile bibliofile salvate în urma acestui incendiu au fost atent analizate ulterior de cercetători în rândul cărora s-au remarcat: Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului, cel care a inventariat în anul 1884 manuscrisele și cărțile de valoare ale mănăstirii, profesorul universitar Ioan Bogdan și cercetătorul basarabean Alexandru Iațimirsky, a cărui activitate de cercetare a adus prejudicii însemnate fondului patrimonial de bunuri culturale aparținând Mănăstirii Neamț: „Într-o călătorie mai nouă, am cetit, după Melchisedec și eruditul rus care a prădat mănăstirea de unele din cărțile cele mai prețioase, însemnarea de pe frumoasa Evanghelie scrisă, cu cheltuiala lui Cânda Lațco, pârcălab de Hațeg,”²¹ și care „până să ajungă în depozitul național al Academiei Române, au trecut prin pârjolul păgubitor al unui foc și prin mâinile și mai păgubitoare ale tuturor amatorilor și speculanților de vechi manuscrise”²². Cercetările lui Alexandru Iațimirsky au văzut lumina tiparului în anul 1898, în revista științifică „Antichitățile comisiei slave ale Societății arheologice din Moscova”, care a publicat descrierile catalogelor manuscriselor mănăstirii Neamț din Moldova, Noul-Neamț din Basarabia și în anul 1899 catalogul manuscriselor mănăstirii Agapia”²³.

Mănăstirii Neamț – reper pentru misiunea scriitoricească monahală”, în: *Teologie și Viață*, 05-08/2015, Editura Doxologia, p. 115.

²⁰ Aurica ICHIM, „Tentative de protejare a vestigilor istorice în Principatele Române, în secolul al XIX-lea”, în: *Cercetări Iсторice* (Serie Nouă), 35/2016, p. 197.

²¹ Nicolae IORGĂ, „Ştefan cel Mare și Mănăstirea Neamțului”, în: *Buletinul Comisiunii Monumentelor Iсторice*, 03, nr. 3, Fascicola 11, iulie-septembrie, 1910, p. 100.

²² Alexandru LAPEDATU, secretarul Comisiunii Monumentelor Iсторice, *Cuvânt înainte la Stelian Petrescu, Odoarele de la Neamț și Secu*, Atelierele Socec & Co, București, 1911, V.

²³ Aleksandr S. STYKALIN, Angela STİCALIN-COLIN, „Relațiile profesorului Alexandr Iațimirscii cu intelectuali din spațiul românesc și activitatea sa științifică în studierea culturii române”, în: *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” - Series Historica*, 57, 2018, p. 512.

Datorită valorii cărților și manuscriselor aflate în biblioteca Mănăstirii Neamț și pentru a preîntâmpina aceste situații regretabile de distrugere și furt a acestor bunuri culturale, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice inițiază o acțiune de inventariere și predare a acestora către Academia Română, instituție aflată în plină perioadă de edificare a Bibliotecii sale, care va fi socotită peste câteva decenii „după mărturisirea fruntașilor cărturari, cea mai bogată bibliotecă românească”²⁴.

Întreaga acțiune de inventariere și predare a cărților și manuscriselor de valoare din Biblioteca Mănăstirii Neamț către Academia Română se regăsește prezentată în Arhivele Naționale în fondul „Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice - Direcția Contabilității, dosar 76/1900, Fascicula la Mapa no. 9, vol.VI, Mănăstirea Neamțu-Secu, Inventarele ms, pr verbale și corespondența Academiei Române cu Ministerul Cultelor referitor la manuscrisele slavone ridicate de la Ms Neamțului și predate Bibliotecii Academiei Române”²⁵.

Prin actul cu numărul 2496, emis la 30 decembrie 1899, mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei și Sucevei se adresează ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, pe care îl înștiințează că în urma decesului starețului Mănăstirii Neamț, Teodorit Badenschi, s-a procedat la alegerea unui nou stareț: „resultatul a fost în favoarea Prea Cuviosului Arhimandrit Veniamin Nițescu, cu metania tot din Soborul Sfintei Mănăstiri, iar actualmente în serviciu la Sf. Episcopie de Argeș, ca preot și profesor de cântări bisericești la Seminar, întrunind în favoarea sa, numărul de 115 voturi din 116 părinți monahi, ieromonahi ce au luat parte la vot”²⁶. De asemenea, mitropolitul Iosif solicita confirmarea noului stareț prin Decret Regal, precum și amănunte despre data fixată pentru instalarea în funcție a noului stareț precum și numele delegatului ministrului de Culte la acest eveniment²⁷. Ministrul Constantin Istrati înaintează la rândul său un raport către Rege, prin care solicită confirmarea starețului Veniamin Nițescu în fruntea obștii Mănăstirii

²⁴ Ion BIANU, „Academia Română și Biblioteca ei”, în *Boabe de grâu*, Anul I, nr. 1, Martie, Librăria de Stat Direcția Educației Poporului, București, 1930, p. 6.

²⁵ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900.

²⁶ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 2.

²⁷ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 2.

Neamț, „cea mai prestigioasă comunitate religioasă a Moldovei”²⁸. Alteța Sa, regele Carol I, îl întărește pe Preacuviosul arhimandrit Veniamin Nițescu pe ziua de 1 ianurie 1900, în postul de superior al Mănăstirii Neamț-Secu, din județul Neamț²⁹.

Odată cu primirea inventarului mănăstirii noul stareț înaintează o înștiințare Mitropolitului Iosif, înregistrată la cancelaria Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei cu nr. 350/14 februarie 1900, în care reclamă faptul că: „biblioteca M-rei nu mi s-a putut da în mod regulat pe samă și nici nu am putut vedea din caușă că cheile de la uși sunt luate mai demult de către Dlui Grigorie Buțureanu, Inspector Școlar din Iași. Motivul luării cheilor este următorul: pentru cercetarea furtului de manuscrise slavone vechi comis din această bibliotecă prin înlocuirea cu altele a unui număr de noue volume de către individul Rus Alexandru Iațimirschi fiind prin luna Iulie anul trecut împreună cu Dlui Profesor Universitar Onciu însărcinat de către onoratul Minister de Culte și Dlui Inspector Școlar Grigorie Buțureanu cu aceeași cercetare Domnia Sa după finirea lucrării au găsit de cuviință să puie sigilii pe ușile bibliotecii și a lua cheile cu Domnia Sa, pe care nu le-a mai înapoiaț Mrei nici chiar acum la inventarierea zestrei Mrei deși repetate cereri s-au făcut de către însuși delegatul onor Minister”³⁰.

Starețul aducea la cunoștința superiorului ierarhic că motivul neînapoierii cheilor bibliotecii mănăstirii ar fi ca acele cărți vechi cu valoare să se dea Academiei Române: „aflu acum spre marea mea mâhnire că după stăruința Dlui Buțureanu s-au și hotărât de către Onor. Minister de culte, ca cărțile cele mai importante și vechi să se ea la Academia Română, urmând pentru acest scop a veni la Mănăstire un anume delegat al Onor. Minister și altul al Academiei Române pentru alegerea și luarea acestor cărți”³¹.

---

²⁸ Dezbaterile Adunării Elective a României, nr. 8, 1865, p. 60, Discursul lui Mihail Kogălniceanu, președintele Consiliului de Miniștri.

²⁹ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 7. Decret regal de întărire în postul de Superior al Mănăstirii Neamț-Secu a starețului Veniamin Nițescu, dat în București la 14 ianuarie 1900.

³⁰ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 24. Copie după raportul starețului Sfintei Mănăstiri Neamț-Secu sub Nr. 38 din 11 Februarie a.c. înregistrat la Cancelaria Sfintei Mitropolii a Moldovei la Nr. 350 din 14 Februarie anul 1900.

³¹ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 24.

De asemenea, starețul Veniamin nu ezită să-și exprime mâhnirea față de această măsură văzută ca „o înjosire nemeritată a acestei Sfinte mare Mri”, solicitând în sfârșitul raportului ca mitropolitul Iosif să intervină prin toate mijloacele „să se restituie Mrei cheile bibliotecii și să nu se ea de aicea nimica din acestea cărți, căci după cum ele s-au păzit și păstrat de veacuri de către Părinței Mrei, se vor păzi și păstra tot asăminea și de aci înainte”³². După ce raportul este atent analizat de Centrul eparhial din capitala Moldovei, mitropolitul înaintează prin Cancelaria Sfintei Mitropolii raportul cu nr. 504/24 februarie 1900, prin care solicită ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice „a nu se disloca vechea și însemnata bibliotecă din acea Mre, adunată din timpuri și păstrată până în present cu atîta scumpătate de părinții Mrei”³³, anexând și copia raportului întocmit de starețul Mănăstirii Neamț.

Peste câteva luni de zile, Direcțiunea Cultelor, prin adresa No. 2245 din 11 mai 1900, aduce la cunoștință profesorului de Teologie Constantin Erbiceanu³⁴, membru al Academiei Române, delegarea din partea ministerului, împreună cu domnul Grigore Buțureanu, și cu delegatul Tribunalului Neamț³⁵ care va asista numai la deschiderea bibliotecii Sprânceană³⁶, la Mănăstirea Neamț, acolo unde „veți deschide biblioteca decedatului arhimandrit Iliescu

³² Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 24.

³³ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 23.

³⁴ Despre activitatea profesională a lui Constantin Erbiceanu, succesorul arhimandritului Nechifor Iliescu Sprânceană la catedra de Teologie a Universității din Iași, vezi un amplu studiu la Leonidas RADOS, „Constantin Erbiceanu, profesor la Seminarul de la Socola (1868-1886)”, în: *Historia Universitatis Iassiensis*, 1/2015, pp. 57-186. Acesta a fost membru în Comisia cărților bisericești. Dincolo de obligațiile obișnuite de dascăl, Constantin Erbiceanu a făcut parte și din comisia instituită la Iași pentru cercetarea cărților bisericești, un organism subordonat Sfântului Sinod (o comisie identică își desfășura lucrările la București). Profesorul de teologie Constantin Erbiceanu a fost desemnat și în trecut, de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, să preia după mutarea în veșnicie a episcopului Melchisedec Ștefănescu (1823-1892), primul ierarh membru titular al Academiei Române, lada cu documente aflată la Episcopia Romanului și care aparținuse eruditului ierarh. A se vedea dosarul nr. 22/1893, f. 186, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, Arhivele Naționale ale României.

³⁵ Delegat în urma Raportului Direcției Cultelor cu nr. 2247/11 mai 1900. Adresat președintelui Tribunalului județului Neamț.

³⁶ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 197. Adresa Direcției Cultelor cu nr. 3057/15 iunie 1900 prin care se solicită deplasarea profesorului Nicolae Iorga la Mănăstirea Neamț, ca delegat al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Sprânceană³⁷. Din cărțile acestei biblioteci veți alege pe cele cu conținut profun și le veți încredința cu inventariu în regulă Cuviosului arhimandrit Chiriac Nicolau³⁸ pentru biblioteca de la Școala din Vânători jud. Neamțu”³⁹, cărțile religioase urmând să rămână în cadrul Bibliotecii mănăstirii. De asemenea, membrii comisiei de inventariere urmau să aleagă cărțile și manuscrisele aflate în biblioteca mănăstirii și care prezintau o valoare deosebită.

Pregătirea acțiunilor de inventariere a fondului bibliofil al Mănăstirii Neamț a atras atenția conducerii Bibliotecii Centrale din Iași care se adresează printr-o solicitare ministrului Cultelor „ca o parte cel puțin din acele opere de valoare să fie încredințată bibliotecii noastre”, motivând aceasta prin 4 puncte în rândul cărora se înscriu: calitatea Iași-ului de centru cultural de primă importanță, scutirea cheltuielilor de transport și cazare ale cercetătorilor nevoiți să se deplaseze în alte orașe pentru a cerceta asemenea lucrări, informațiile cuprinse în acele cărți cu referire la istoricul Principatului Moldovei, legătura de continuitate dintre cărțile aflate în Biblioteca Centrală din Iași și cele aflate în Biblioteca Mănăstirii Neamț⁴⁰. Ca răspuns la această solicitare se va aștepta raportul Comisiei de inventariere cu rezoluția „se propune a se da acestei biblioteci cel puțin o parte din cărțile de valoare din Biblioteca Monastirei Neamțu”⁴¹.

Pe 30 mai 1900, raportul cu nr. 2697, întocmit de Direcția Cultelor, solicitata profesorului Ioan Bogdan⁴² de la Facultatea de Litere a Universității din Iași „a înainta Ministerului, cât mai curând manuscrisele No. 20, 72 și 106 cât și liturgia cea mică a Mrei Secul ce ați luat, cu învoiearea Ministerului în anul 1894”⁴³.

---

³⁷ Detalii despre biografia arhimandritului Nechifor Iliescu Sprânceană, profesor de Teologie la Universitatea din Iași la Leonidas RADOS, „Constantin Erbiceanu, profesor la Seminarul de la Socola (1868-1886)”, în: *Historia Universitatis Iassiensis*, 1/2015, p. 92.

³⁸ Arhimandritul Chiriac Nicolau (1839-1907) a fost ctitorul școlii primare din Vânători-Neamț. A se vedea: Constantin N. TOMESCU - „Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamțu și despre aşezările monahale, supuse ei, [Mănăstirea Secu și Schiturile: Vovidenia, Pocrov, Sihăstria, Sihla și Icoana]”, în: *Ogorul Domnului*, vol. XXII, Editura și Tiparul Sfintei Mănăstiri Neamțu, 1942, p. 75.

³⁹ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 156.

⁴⁰ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 242. Solicitarea Bibliotecii Centrale din Iași de a primi cărți de valoare din cele ce urmează a fi inventariate la Mănăstirea Neamț.

⁴¹ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 242.

⁴² *Romanoslavica*, XIII, București, 1966, 384 p. Vezi o serie de articole privitoare la activitatea științifică a profesorului Ioan Bogdan, fost vicepreședinte al Academiei Române.

⁴³ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 158.

La jumătatea lunii iunie, profesorul Constantin Erbiceanu este anunțat că „Ministerul Vă descarcă de însărcinarea dată prin adresa no 2245 din 11 Mai a.c.⁴⁴. În locul profesorului Erbiceanu este însărcinat cu această misiune profesorul Nicolae Iorga pentru „a cerceta biblioteca întreagă a Monastirei Neamț și a alege cărțile și manuscrisele care prezintă o valoare cu totul deosebită și pe acestea le veți aduce la acest Minister pentru a fi încredințate Academiei Române⁴⁵. Profesorul Iorga primește însărcinarea, cu rugămintea de a efectua deplasarea științifică la Mănăstirea Neamț „la 1 iulie viitor, când se termină sesiunea de licență a facultății”, solicitând să i se încredințeze și misiunea de a clasa și inventaria prețioasele și bogatele arhive ale Neamțului⁴⁶.

Prin adresa 3383 din 28 iunie 1900, profesorul Iorga primește dispoziții să se facă mai multe inventarii „din care unul se va lăsa la Monastire pentru cărțile ce-i vor rămâne, altul se va da școlei din Vânători pentru cărțile ce i se dau și în altul se vor consemna toate manuscrisele și cărțile ce se vor aduce la acest inventar pentru Academia Română... Clasarea cărților se va face în modul cum veți crede de cuviință⁴⁷. Toate aceste detalii sunt aduse ulterior și la cunoștința starețului mănăstirii Neamț, Veniamin Nițescu, prin adresa no. 3384 din 28 iunie 1900⁴⁸.

Pe 6 iulie, profesorul Nicolae Iorga telegrafiază la București ministrului de Culte, anunțându-l că „negăsind cei altzi 2 delegați rog a fi lăsat la nevoie a deschide singur biblioteca pe răspunderea mea”, acțiune aprobată cu rugămintea să „așteptați întoarcerea din Iași a Superiorului Monastirei, ca deschiderea să o faceți de față cu cuviosia Sa”⁴⁹. Trei zile mai târziu, pe

⁴⁴ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 197.

⁴⁵ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 197. Însărcinarea profesorului Nicolae Iorga cu procesul de inventariere al cărților și manuscriselor din Biblioteca Mănăstirii Neamț.

⁴⁶ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 198. Adresa nr. 33890 din 16 iunie 1900, Direcția Cultelor, Răspuns de confirmare dat de profesorul Nicolae Iorga la solicitarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice de a se deplasa la Mănăstirea Neamț pentru inventarierea bibliotecii.

⁴⁷ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 198. Răspuns la adresa no. 33890/1900.

⁴⁸ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 198.

⁴⁹ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 214. Telegrama profesorului Nicolae Iorga către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice și răspunsul primit prin adresa nr. 38165/6 iulie 1900.

9 iulie, profesorul Iorga prezintă Ministerului un prim raport al cărților și manuscriselor „care așteaptă într-o ladă și un raft al Bibliotecii ca un delegat al ministerului să le ridice”⁵⁰. La 11 iulie, semnalăm venirea profesorului Grigore Buțureanu în mănăstire „așezat în această vacanță la mănăstirea Neamț”, care cere îndrumare ministerului „ce să să se facă cu documentele mănăstirii care sunt în 40 pungi de pânză”. I se răspunde că aceste documente „se vor transporta la arhivele Statului, cu cheltuiala Ministerului”⁵¹. În aceeași zi, consemnăm și prezența starețului Veniamin în interiorul mănăstirii, înaintând o „Teligramă” Înaltpreasfințului Iosif, mitropolitul Moldovei și Sucevei, înregistrată cu nr. 1416/11 iulie 1900, prin care aduce la cunoștința mitropolitului faptul că: „astă Zi a sosit în Monastire Domnul Iorga delegatul Ministerului Cultelor spre a ridica cele mai importante Cărți din bibliotecă. Faptul acesta me încântă foarte mult, înainte vreme Monastirile și Bisericile se înzăstrau de către evlavioșii creștini cu tot ce era mai ales, astă Zi însă din potrivă s-au luat și li se ea întruna pâne și hrana sufletească Cărțile”⁵². Nemulțumirea starețului față de această situație este transmisă mai departe ministrului Cultelor de către mitropolitul Iosif cu rugămintea de „a lua de urgență măsurile necesare spre a nu se rădica din biblioteca Monastirei Cărțile ce compun singura avere și hrana sufletească a celor ce viețuiesc acolo; iar de rezultat Ve rugăm aseminea a Ni se comunica respunsul Domniei Vostre”⁵³. Demersul mitropolitului Iosif nu primește vreo rezoluție din partea ministrului de Culte, în schimb, la 20 august 1900, este încheiat un proces-verbal între starețul Veniamin Nițescu și inspectorul școlar Grigore Buțureanu, delegatul ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice care cuprinde bunurile care „s-au ales de cără Dl profesor N. Iorga, din biblioteca mănăstirei

---

⁵⁰ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 220. Adresa profesorului Nicolae Iorga adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice cu privire la „Manuscrise și cărți alese la Biblioteca Mănăstirii Neamțul pentru a fi înaintate de Onor. Ministeriu Academiei Române”.

⁵¹ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 215. Adresa profesorului Grigore Buțureanu, inspector școlar din Iași, cu privire la documentele Mănăstirii Neamț aflate în 40 de pungi de pânză.

⁵² Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 222. Telegrama starețului Mănăstirii Neamț, Veniamin Nițescu, către Înaltpreasfințitul Iosif, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

⁵³ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 221. Adresa Înaltpreasfințitului Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, No 1622/ 15 iulie 1900.

Neamț-Secu, următoarele manuscrise și cărți pentru a fi aduse la minister și încredințate Academiei Române”⁵⁴.

Pe 2 septembrie 1900, prin adresa cu nr. 4858, președintele Academiei Române este rugat „a delega o persoană care să primească, mâine, după amiază, la Minister de la d. Buțureanu, inspector, manuscrtele și cărțile slavone de la Mrea Neamțu. Răspunsul vine prin raportul întocmit de Dimitrie Sturdza, secretarul general al Academiei Române: „însărcinăm pe d.l Alex. Ducea să primească în numele Academiei manuscrtele și cărțile slavone aduse de d.l Inspector Buțureanu de la Mănăstirea Neamțu”⁵⁵, fiind întărit apoi de o adeverință întocmită de Alex. Ducea care atestă că s-au primit manuscrtele slavone și românești trecute într-un proces verbal atașat⁵⁶.

În aceeași zi, profesorul Dimitrie Onciu, directorul Arhivelor Statului, prin adeverință înregistrată cu nr. 114/ 2 septembrie 1900 atestă că: „am primit de la Dl. Grigore Buțureanu, delegat al Ministrului Cultelor și Instrucțiunii publice, următoarele documente, condice, caiete, hârtii și planuri de moșii din mănăstirea Neamțu-Secul, spre a le depune în Arhiva Statului din București”⁵⁷.

O dare de seamă asupra acțiunii de inventariere a Bibliotecii Mănăstirii Neamț face și profesorul Grigore Buțureanu: „potrivit însărcinării ce mi s-a dat, am ridicat manuscrisele Slavone și Române găsite mai importante de către Dl. profesor N. Iorga precum și tote documentele și planurile moșilor monastirei Neamț-Secu după inventarul cuprins în procesul verbal din 20 august 1900 iscălit de subsemnatul și starețul monastirei Neamț; din acestea, am dat documentele și planurile Direcției Archivei Statului după cum

⁵⁴ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 254. Proces verbal privind bunurile ce urmează a fi încredințate Academiei Române. Cuprinde lista titlurilor acestor manuscrise și secolul în care au fost alcătuite. Procesul verbal conține, de asemenea, un număr de 54 de planuri de moșii cu hărțile topografice aferente și documente privind mănăstirea și averea ei bisericească.

⁵⁵ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 257.

⁵⁶ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 258. Adeverință semnată de Alexandru Ducea menită să ateste primirea manuscriselor slavone și românești de la Biblioteca Mănăstirii Neamț.

⁵⁷ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 256. Adeverință semnată de Dimitrie Onciu, directorul Arhivelor Statului, privind documentele primite de la Mănăstirea Neamț-Secul de la dl Grigore Buțureanu, delegatul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Conține planurile de moșii ale Mănăstirii Neamț-Secul, de la fila cu nr. 256 la fila cu nr. 259.

dovedește chitanța No. 114 din 2 Septembrie; iar manuscrisele le-am dat Academiei Române după cum dovedește adeverința delegatului ei împuternicit prin adresa No 2511 din 2 Septembrie și eliberată la 3 Septembrie⁵⁸.

La 22 septembrie Academia Română trimite o adresă către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice prin care îi prezintă ministrului inventarul, în două exemplare, menit să ateste „că s-au primit și depus în biblioteca Academiei 42 (patru zeci și două) volume manuscrise românești și 83 (opt zeci și trei) slavonesci.” În final, sunt exprimate „mulțumiri ale Academiei pentru darul prețios cu care ați îmbogățit colecțiunile ei”⁵⁹. Referatul este semnat de V.A. Urechia, președintele Academiei Române și de Dimitrie Sturdza în calitate de secretar general.

Pe 9 octombrie 1900, prin adresa nr. 5853 Ministerul Cultelor înaintează „spre păstrare în arhiva acestei Sfinte Mănăstiri, un exemplar cu inventariul manuscriselor trecute de la acea Mre și predate Academiei Române”⁶⁰. Stăretul Veniamin Nițescu, sesizează prin adresa No. 311 din 8 Noiembrie 1900, faptul că „acest inventar care s-a trimis în dublu exemplar nu conține nici o adeverire pe el spre a servi ca act authentic în arhiva Mrei, ne-fiind nici subscris și nici purtând sigiliul cuvenit”⁶¹. Deficiența semnalată este remediată de Direcțiunea Cultelor care solicită președintelui Academiei Române „învestirea cu formule trebuincioase”⁶² a inventarului predat.

La 24 noiembrie, prin raportul no. 2771, Academia Română aduce la cunoștința ministrului Cultelor faptul că: „răposatul Episcop de Roman Melchisedec a făcut la 1884 un catalog, pe care l-a publicat în Revista pentru istorie, archeologie și filologie (Anul II, vol. III, pag. 129 și următ.) ce apărea

⁵⁸ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 252. Dare de seamă a profesorului Grigore Buțureanu, delegatul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice cu privire la predarea bunurilor de patrimoniu cultural mobil din inventarul Bibliotecii Mănăstirii Neamț și la încheierea acțiunii de inventariere a acestor bunuri.

⁵⁹ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 275. Adresa Academiei Române No. 2550/ 22 septembrie 1900 adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Conține inventarul manuscriselor românești și al celor slavonești preluate din Biblioteca Mănăstirii Neamț-Secu.

⁶⁰ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 328.

⁶¹ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 329

⁶² Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900. Adresa no. 6890 din 16 noiembrie 1900.

sub direcțiunea d-lui Gr. G. Tocilescu. După ce s-au primit la Academie manuscrtele dăruite de Onor. Ministeriu și li s-a întocmit inventariul, s-a controlat colecțiunea primită cu catalogul dela 1884 făcut de episcopul Melchisedec. Rezultatul acestui control este consemnat în anexa No. 3, în care se arată cu cuprinsul lor 26 (două zeci și șase) manuscrise cari nu se află între cele dăruite Academiei de Onor. Ministeriu și cari sunt trecute în catalogul Melchisedec ca aflătoare în biblioteca Mănăstirii Neamțului la 1884. Lista lipsurilor astfel constatare a fost examinată și de d.l Profesor universitar Dr. D. Onciu, care în anul 1899 fusese însărcinat de Onor. Ministeriu să examineze starea manuscriptelor mănăstirii în urma furturilor descoperite ale lui Yacimirsky”⁶³.

Dimitrie Onciu a sesizat 8 volume lipsă de manuscrise înlocuite de Iatimirsky, 3 volume împrumutate profesorului universitar Ioan Bogdan și 13 volume care se aflau în iulie 1899 parte în bibliotecă, parte în veșmântăria mănăstirii. Președintele Academiei Române solicita ministrului Cultelor aducerea acestor manuscrise spre a fi păstrate lângă celealte, iar acesta, la rândul său, prin adresa no. 7426 din 7 decembrie 1900 adresată superiorului Mănăstirii Neamț, solicita aflarea celor 13 volume de manuscrise aflate la veșmântărie și comunicarea imediată a rezultatului cercetărilor întreprinse precum și înapoierea acelor volume de manuscrise luate spre cercetare de profesorul universitar Ioan Bogdan, prin adresa no 7427 din 7 decembrie 1900⁶⁴ destinată acestuia din urmă.

Preluarea valorilor bibliofile bisericești a produs adeseori nemulțumirea responsabililor de buna administrare și păstrare a acestora, pentru că prin aceste acțiuni sfintele locașuri de cult au fost depodate de zestrea cea mai de preț, pe care o alcătuiau cărțile, manuscrisele și documentele de arhivă create și aflate în inventarele lor. Un exemplu grăitor în acest sens îl reprezintă atitudinea starețului Mănăstirii Neamț, Veniamin Nițescu, față de inventarierea și predarea valoroaselor manuscrise din tezaurul Bibliotecii Mănăstirii Neamț

⁶³ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 354. Academia Română sesizează lipsa de concordanță între manuscrisele găsite acum (anul 1900) în Biblioteca Mănăstirii Neamț și cele inventariate de Episcopul Melchisedec Ștefănescu în cursul anului 1884.

⁶⁴ Arhivele Naționale ale României, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Direcția Contabilității, dosar nr. 76/1900, f. 384. Adresa ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice către superiorul Mănăstirii Neamț, starețul Veniamin Nițescu, respectiv către profesorul universitar Ioan Bogdan pentru predarea manuscriselor aflate în posesia domniei sale pentru cercetare.

„cea mai importantă colecție de manuscrise slave de la mănăstiri care a intrat în fondul Academiei”⁶⁵ Bibliotecii Academiei Române. Starețul Veniamin a fost susținut în demersul de păstrare a acestor valori de patrimoniu în incinta Bibliotecii Mănăstirii Neamț de către mitropolitul Iosif Naniescu, cu toate că donațiile acestui ierarh către Biblioteca Academiei Române rămân potrivit afirmației lui Gabriel Ștrempl: „cea mai numeroasă colecție depusă vreodată de o persoană particulară și gestul, indiscutabil, unul patriotic. Dar se cer făcute câteva precizări pentru a restabili echilibrul diferitelor donații, aparent deranjant prin numărul impresionant al tomurilor lăsate de răposatul mitropolit, mai mare chiar decât cel al lui Mitișa Sturdza. Mai întâi trebuie spus că multe din volume aparținuseră lui Veniamin Costache și Calinic Miclescu, predecesorii săi în scaunul mitropolitan de la Iași. Altele provineau de la diferite mănăstiri: Căldărușani, Neamț, Socola”⁶⁶.

Acțiunea inventarierii cărților și manuscriselor din Biblioteca Mănăstirii Neamț a căzut în sarcina profesorului Nicolae Iorga, cel care a reușit, datorită zelului și tenacității muncii depuse în sprijinul acțiunii de cercetare, să întocmească în numai două săptămâni, un catalog complet al acestor valori de patrimoniu cultural mobil. Pe lângă scopul urmărit inițial – de predare al celor mai valoroase cărți și manuscrise către Academia Română – din Biblioteca mănăstirii Neamț au fost predate comisiei de inventariere și actele moșilor mănăstirii, precum și multe alte documente, păstrate până astăzi în depozitele Arhivelor Naționale ale României, îmbogățite la rândul lor în urma acestei acțiuni de inventariere.

Summary: The journey of bibliophile assets of Neamț Monastery, transferred to the Romanian Academy Library

Throughout the troubled historical past of the Romanian people, the valuable items of our religious patrimony have been one of the most constant expressions of the creativity, ingenuity and steady efforts for the sake of culture, made by

---

⁶⁵ P.P. PANAITESCU, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, VI.

⁶⁶ Gabriel ȘTREMPL, *Postfață*, în: *Catalogul manuscriselor românești*, IV (B.A.R., 4414–5920), București, Editura Științifică, 1992, p. 447.

the members of the „angelic order of monasticism”. Calligraphers, miniaturists, hymnographers, typographers and translators of the holy writings, dwellers of monastic communities – true cultural centers, brought the „light of knowledge” imparted by books into the villages and towns of Romanian voivodates, with the blessing of their bishops and under the patronage of maecenas, mainly the voivodes and princes of yore. This patronage, intended to ensure the viability of cultural acts and activities conducted by the Church, set an example to be followed both by the high-ranking boyars of the Princely Chancellery, and by the administrators of lands received from the rulers, as rewards for their feats of arms or for their work in the service of the Country.

The cultural assets accumulated over time as a result of these efforts, were stored in the churches and later, in monastery collections of books or the specially designed spaces, constituting the most valuable possession of the worship places.

During late 19th century and early 20th century, a great part of this collection joined the patrimony of the Romanian Academy Library, an institution that was undertaking to develop and enhance its collections. This process of donating a significant portion of the movable cultural patrimony included the remarkable collection of Neamț Monastery, whose valuable books were transferred to the Romanian Academy Library at the order of the minister of Religious Affairs and Public Education, following an inventory and classification of these valuables, conducted by the university professor Nicolae Iorga, during the year 1900.